

Η εξέγερση του 1931, η στάση του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου και η Γ΄ Διεθνής. Ένα βιβλίο του Σπύρου Σακελλαρόπουλου και του Μανώλη Χουμεριανού

Αναδημοσίευση από το commune.org.gr

του Νίκου Τριμικλιγιώτη

Μέσα από τα επίσημα έγγραφα της Κομμουνιστικής Διεθνούς, εκδόσεις Τόπος, Αθήνα 2021.

Πρόκειται για ένα συναρπαστικό βιβλίο με επιμέλεια των Σπύρου Σακελλαρόπουλου και του Μανώλη Χουμεριανού. Στο βιβλίο δημοσιεύονται για πρώτη φορά στην ολότητα τους, πρώτον, οι πρωτότυπες απολογίες των θρυλικών κομμουνιστών ηγετών Χαράλαμπου Βατυλιώτη, γνωστό ως Βάτη και Κώστα Σκελέα (Χριστοδουλίδη) στη Κομμουνιστική Διεθνή ή Κομιντέρν [\[1\]](#), και δεύτερον, επίσημα έγγραφα που σχολιάζουν την θέση του κόμματος κατά την εξέγερση [\[2\]](#). Οι συντάκτες πιστεύουν ότι συγγραφέας ενός εκ των κειμένων της Κομιντέρν που ασκούν σκληρή κριτική στην τότε ηγεσία του ΚΚΚ είναι ο Πλούτης Σέρβας (Πλούταρχος Σαββίδης), με το ψευδώνυμο «Γεώργιος Νησιώτης», μετέπειτα ηγέτης του ΚΚΚ και ΑΚΕΛ [\[3\]](#). Επίσης, συγγραφέας του άλλου κειμένου πιστεύουν ότι ήταν ο «Πανώφ», Στυλιανός Τριανταφύλλοφ (Στυλιανός Τριανταφύλλου) που ήταν Έλληνας Πόντιος, ο οποίος, σύμφωνα με τους συντάκτες, εργαζόταν ως αξιωματούχος της Κομιντέρν τότε. Μεταξύ του Σέρβα και του Πανώφ οι επιμελητές θεωρούν ότι υπάρχει «ώσμωση», δηλαδή προσυνηνόηση για την ετοιμασία κοινών θέσεων.

Οι επιμελητές και οι συγγραφείς της εκτενούς εισαγωγής είναι αυστηροί μελετητές που φροντίζουν σχολαστικά το υλικό που παρουσιάζουν.

Το Κεφάλαιο 1 (σελ. 11-18) είναι μια εισαγωγή στα έγγραφα που αποτελούν τις κύριες πηγές για το βιβλίο καθώς και τις προηγούμενες διαθέσιμες αναφορές και μαρτυρίες.

Το Κεφάλαιο 2 (σ. 19-26) είναι ιδιαίτερα χρήσιμο καθώς παρέχει μια σύντομη βιογραφία των τεσσάρων πρωταγωνιστών στη «δίκη» του Βάτη και του Σκελέα από την Κομιντέρν, το 1932 όταν βρίσκονταν στη Μόσχα.

Το Κεφάλαιο 3 (σελ. 27-88) παρέχει μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, σε βάθος και εύρος μελετημένη ανάλυση των εγγράφων υπό το φως διαφόρων άλλων διαθέσιμων πηγών. Παρέχει επίσης κριτική αξιολόγηση (σελ. 88), η οποία εντάσσει στο κλίμα της εποχής τις απολογίες-κείμενα των Βάτη και Σκελέα και άλλα κείμενα των «δικογράφων». Ο ορισμός ενός τέτοιου πλαισίου είναι αναγκαίος για να κατανοηθεί το κλίμα στην Κύπρο υπό Βρετανική αποικιοκρατική διοίκηση, αλλά και στις συζητήσεις στην Αριστερά της εποχής παγκοσμίως. Πρόκειται για μια επιστημονική εργασία που συμβάλλει στη γνώση, βασισμένη σε στοιχεία του σύνολου σχεδόν του διαθέσιμου υλικού για το θέμα.

Το Κεφάλαιο 4 είναι μια πραγματικά συναρπαστική ενότητα: «Τα έγγραφα» (σ. 89-198). Αυτός είναι ένας θησαυρός για όποιον ενδιαφέρεται για τις θέσεις των κομμουνιστών στην απολογία τους για τις δεκαετίες του 1920 και του 1930 και πώς αντιμετωπίζονταν από την Κομιντέρν (τουλάχιστον μέχρι το 1932). Μπορεί κανείς να δει τον επαναστατικό ζήλο, την πολιτική λάμψη, καθώς και τα τυφλά σημεία, τα ελαττώματα και τις αποτυχίες της ανάλυσής τους για τα ταξικά δεδομένα και την πολιτική και ιδεολογική τους εκδήλωση σε μια χώρα όπως η Κύπρος. Ο Βάτης, ο Σκελέας και ο Σέρβας ερμηνεύουν την εξέγερση του 1931, επιχειρώντας να κατανοήσουν την πολιτική χρησιμοποιώντας την ταξική ανάλυση ως βασικό εργαλείο για την ερμηνεία της ιστορίας. Ωστόσο, την ίδια στιγμή, είναι προφανές

σήμερα πώς η αναγωγική και συχνά οικονομίστικη ανάγνωση του κόσμου που κατά κάποιο τρόπο υποθέτει την «αυτόματη» αναπαράσταση στην πολιτική χωρίς ιδεολογική διαμεσολάβηση οδηγούν σε προβληματικά συμπεράσματα στην ερμηνεία των πολιτικών γεγονότων: Το «άλμα» από μια αφηρημένη ανάλυση των κοινωνικοοικονομικών δυνάμεων σε συγκεκριμένη κατάσταση της χώρας, η χρήση ιδεολογικών εργαλείων και όχι επιστημονικών εργαλείων ανάλυσης αποτελεί τρωτό σημείο στην ανάλυση τους. Κι όμως, είναι θαυμαστό το υψηλό επίπεδο ανάλυσης και ο πλούτος της, και αυτά δείχνουν το επίπεδο των ηγετικών στελεχών της εποχής. Αυτό καταρρίπτει τους μύθους που καλλιέργησαν μετέπειτα ηγεσίες ότι δήθεν οι πρωτεργάτες του κομμουνιστικού κινήματος στη Κύπρο περιέπεσαν σε λάθη για το εθνικό ζήτημα, ανάμεσα σε άλλα, λόγω του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου των στελεχών της εποχής. Ασφαλώς, υπάρχουν εσφαλμένες προσεγγίσεις και λάθη τακτικής ή θεώρησης, αλλά αυτό δεν σχετίζεται με το δήθεν χαμηλό τους επίπεδο.

Όσο για τους πρωταγωνιστές (τον Βάτη, τον Σκελέα και τον Σέρβα), βλέπουμε πώς το πλαίσιο της εποχής είναι ανελέητο, κάτι που ίσως εξηγεί, τουλάχιστον εν μέρει, τις άδικες κατηγορίες που εκτοξεύουν ο ένας για τον άλλο, στις απολογίες τους. Επίσης, σε αυτό το πλαίσιο, ο ρόλος του Σέρβα δεν είναι «αθώος», ούτε οι επικρίσεις κατά της ηγεσίας των Κυπρίων κομμουνιστών χωρίς απώτερο σκοπό. Άλλωστε, ας μην ξεχνάμε τις εποχές και το πολιτικό πλαίσιο της ΕΣΣΔ όταν ο Στάλιν ανέλαβε τον έλεγχο – αυτό είναι το 1932, πριν από τις δίκες επίδειξης της δύναμής του κατά το 1936.

Σημαντικό είναι επίσης ότι αναφέρονται δύο ονόματα Τουρκοκυπρίων που οι επιμελητές εντόπισαν ως κομμουνιστές που συνάντησε ο Βάτης στις 10 Αυγούστου 1931: τον Asim Aziz Buli και τον Ahmet Hulusi. Ο τελευταίος έγινε πληροφοριοδότης και μάρτυρας στις δίκες κατά κομμουνιστών, όπως ο ποιητής Τεύκρος Ανθίας που ήταν ηγετικό στέλεχος του ΚΚΚ[4]. Υπήρχαν επίσης τουλάχιστον είκοσι Τουρκοκύπριοι κομμουνιστές, παρόλο που ο Hulusi στη δίκη ισχυρίζεται ότι έχει στρατολογήσει διακόσιους

□□Τουρκοκύπριους μέλη (σελ. 101). Αυτό είναι ένα θέμα που πρέπει να ασχοληθούν και Τουρκοκύπριοι και μη κύπριοι ερευνητές – γι' αυτό θα είναι πολύτιμο να μεταφραστεί τόσο στα τουρκικά όσο και στα αγγλικά.

Μια πρώτη αξιολόγηση – Οι ελλειπείς πηγές και οι σκοπιμότητες στη ιστορία του κόμματος

Πρέπει να σημειωθεί ότι ελάχιστα έχουν γραφτεί για το θέμα. Ως γνωστό, ελάχιστες πηγές έχουμε για το κόμμα και την εποχή εκείνη – οι επιμελητές τις έχουν ξεσκονίσει.

Κρίσιμη πηγή είναι μια τετρασέλιδη επιστολή προς την Κεντρική Επιτροπή του ΑΚΕΛ του Έλληνα βετεράνου κομμουνιστή και δημοσιογράφου Ορφέα Οικονομίδα (9/8/1976) περίπου τριανταπέντε χρόνια μετά τα γεγονότα, καθώς και δύο σχετικά δημοσίευτα κείμενα του ΑΚΕΛ: Πρώτο, το δημοσίευτο κείμενο *Δοκίμιο για την Ιστορία του ΚΚΚ-ΑΚΕΛ* εγκριμένο από την Κεντρική Επιτροπή του ΑΚΕΛ, που έγραψε ο Μίνως Πέρδιος το 1968, σύγχρονος και αρχικά στενός συνεργάτης του Πλουτή Σέρβα αλλά αργότερα έγινε ένας από τους βασικούς του αντιπάλους στη Λεμεσό και έπαιξε βασικό ρόλο στην εκδίωξη του Σέρβα από τη θέση του Γενικού Γραμματέα το 1945. Δεύτερη πηγή είναι το κείμενο *Ιστορία του ΚΚΚ-ΑΚΕΛ, από τις αρχές του 20ου αιώνα έως το 1985* που προοριζόταν να είναι η επίσημη ιστορία του κόμματος^[5]. Συντάχθηκε από ιστορικούς του κόμματος και εγκρίθηκε από την ηγεσία του Κόμματος, αλλά δεν δημοσιεύτηκε ποτέ, καθώς η ενδοκομματική αντιπαλότητα κατά την περεστρόικα, αλλά κυρίως η διάσπαση που ακολούθησε το 1990, προφανώς εμπόδισε την απόπειρα να εξευρεθεί μια συναινετική προσέγγιση στην ιστορία του κόμματος. Οι δύο «ιστορίες» κυκλοφόρησαν άτυπα.

Μια σημαντική μελέτη του Γιάννη Λεύκη (Γιάννης Παπαγγέλου, 1899-1991), *Ρίζες*,^[6] ο οποίος ήταν κομμουνιστής διανοούμενος με έδρα τη Λεμεσό και συμμετείχε στην ίδρυση του κομμουνιστικού κόμματος τη δεκαετία του 1920. Ενώ το κείμενο αυτό αποτελεί σημαντική πηγή, γράφτηκε περίπου 50 χρόνια μετά.

Επίσης έχουν δημοσιευτεί διάφορα απομνημονεύματα που είναι πολύτιμες πηγές, αλλά και πάλι γράφτηκαν πολλά χρόνια αργότερα και είναι μάλλον επιλεκτικά λόγω αδυναμιών μνήμης, ενώ δεν είναι δυνατό να αποκλειστούν, σκόπιμα ή μη, στο τονίζουν, να θυμούνται και τί ξεχνούν.

Σημαντική είναι η μικρή μελέτη του ιστορικού Κώστα Γραικού, *Η εξέγερση του Οκτώβρη και το ΚΚΚ*. Πρόκειται για μελέτη από επαγγελματία ιστορικό που ήταν παράλληλα οργανικός διανοούμενος του Κυπριακού συνδικαλιστικού κινήματος και της Αριστεράς[7].

Ο Γιάννος Κατσουρίδης έχει εκδώσει ένα βιβλίο στα αγγλικά, [8], το οποίο αναπαράγει και υιοθετεί μάλλον άκριτα χαρακτηρισμούς για τους πρωτοπόρους κομμουνιστές που προβάλλει το *Δοκίμιο για την Ιστορία* του Περδίου: θεωρεί ότι βασικά περιπέπιπταν σε λάθη στο εθνικό ζήτημα λόγω σεχταρισμού και ανωριμότητας. Ασφαλώς, η σκόπιμη αξιολόγηση των πρωτεργατών του κυπριακού κομμουνισμού από μετέπειτα ηγεσίες, τους υποτιμούσε, επιχειρώντας να δικαιολογήσει την επακόλουθη στροφή προς την «Ένωση» στη δεκαετία του 1940, ακόμα και όταν η γραμμή άλλαξε. Στη πορεία έγινε μια ημιτελής αποκατάσταση αλλά αυτό μάλλον έγινε σιωπηλά.

Πρόσφατα εμφανίστηκαν κάποια άλλα κείμενα για τον εθνικισμό και τον κομμουνισμό στα αγγλικά.

Υπάρχουν ορισμένα θέματα ερμηνείας των επιμελητών του βιβλίου (κεφάλαιο 3) που θα σχολιάσω.

Πρώτο, οι συγγραφείς έχουν δίκιο να σημειώνουν ότι η «εθνική απελευθέρωση» από την αποικιοκρατία περιέχει κρίσιμες ταξικές-κοινωνικές διαστάσεις. Ωστόσο, φαίνεται να υπερεκτιμούν τα επαναστατικά ή προοδευτικά στοιχεία του αιτήματος της «Ένωσης» στη περίπτωση της Κύπρου. Χωρίς να το δηλώνουν, φαίνεται να κατανοούν το σύνθημα της «Ένωσης» ως επίλυση του εθνικού ζητήματος στην Κύπρο περίπου όπως έγινε και με άλλα ελληνικά νησιά που ενώθηκαν στην πορεία με την Ελλάδα μετά την

κατάρρευση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Για να είμαστε δίκαιοι, αυτό δεν τους κάνει λιγότερο αυστηρούς στην ανάλυσή τους. Κάποια στιγμή όμως φαίνεται να συμερίζονται την άποψη ότι οι λίγοι που εκδιώχθηκαν από το ΚΚΚ ως «λικβινταριστές» (ρωσικά λικβινταρισμός: Ликвидаторство) ήταν επειδή ήθελαν να συμβιβαστούν με τους εθνικιστές ή υποτίμησαν τις δυνατότητες δικοινοτικών σχέσεων τόσο στην αποτίναξη της αποικιοκρατίας και του ιμπεριαλισμού, όσο στις προοπτικές οικοδόμηση του σοσιαλισμού.

Δεύτερο, παρά το ότι ορθά τελειώνουν με τη φράση ότι τα συμβάντα είναι γνήσια τέκνα της εποχής τους, φαίνεται να υποτιμούν τις συνθήκες υπό τις οποίες γράφτηκαν οι «απολογίες» του Βάτη και του Σκελέα. Μετά την εξέγερση του Οκτωβρίου και συνελήφθησαν και εξορίστηκαν στο Ηνωμένο Βασίλειο, από όπου και οι δύο διέφυγαν για να καταφύγουν στην ΕΣΣΔ – το έκαναν αυτό προφανώς οικειοθελώς. Ωστόσο, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη η ακριβής φύση της διαδικασίας κατά την «ακρόαση» της Κομιντέρν αλλά και οι συνθήκες και οι όροι υπό τους οποίους συνέγραψαν τις «απολογίες» τους και απάντησαν στις προφορικές ερωτήσεις ως προς το τι είχε συμβεί το 1931. Ασφαλώς, οι επιμελητές υπογραμμίζουν την ευρύτερη πόλωση και τις άγριες αντιπαραθέσεις μεταξύ συντρόφων σε αυτές τους δύσκολες εποχές. Ωστόσο, τείνω να συμφωνήσω με τον Κώστα Γραικό που ονομάζει τη διαδικασία αυτή «δίκη»: Αυτό εξηγεί τις βίαιες επιθέσεις, συχνά αβάσιμες ή άδικες αλληλοκατηγορίες Βάτη-Σκελέα. Επίσης, εξηγεί γιατί και πώς ο Σκελέας εκδιώχθηκε από την πολιτική και πώς ο Βάτης που ήταν λαμπρός κομμουνιστής ηγέτης στάλθηκε να εργαστεί γεωπόνος στη Σιβηρία, όπου και πέθανε τελικά από τύφο [\[9\]](#).

Γενικά, θεωρώ την έρευνά για το βιβλίο αυτό υποδειγματική, αναλυτική και τεκμηριωμένη. Τέλος, θεωρώ πολύτιμα τα τεκμήρια που δημοσιεύονται για την ιστορία του κυπριακού κομμουνισμού, τα οποία ως αναπόσπαστο μέρος παγκόσμιας ιστορίας – είναι οι βάσεις για το μέλλον της Αριστεράς.

Το βιβλίο πρέπει να διαβαστεί, να συζητηθεί και να

μεταφραστεί.

[1] Αγγλικά: Comintern από το Communist International.

[2] Για μια πρώτη ανάλυση των κειμένων του Βάτη βλ. Σπύρος Σακελλαρόπουλος και Μανώλης Χουμεριανός «Σχετικά με την “απολογία” του ηγέτη του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου Χαράλαμπου Βατυλιώτη (Βάτη) στην Κομιντέρν γύρω από τη στάση του Κόμματος στην εξέγερση του 1931», *ΘΕΣΕΙΣ*,

Τεύχος 150, περίοδος: Ιανουάριος – Μάρτιος 2020, http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1471&Itemid=29

[3] Ηγέτης του ΚΚΚ και ΑΚΕΛ (1935-1945). Αποβλήθηκε από κόμμα το 1952. Βλ. Σακελλαρόπουλος, Σπύρος και Αλέκου, Αλέξης, «Η Παράδοση Συνύπαρξη Δύο Κομμουνιστικών Κομμάτων σε Ένα: Η περίπτωση ΚΚΚ και ΑΚΕΛ (1941-1944)», *θέσεις*, τ. 147, Απρίλιος-Ιούνιος 2019.

[4] Βλ. «Η Δίκη του Προλετάριου Ποιητού Τεύκρου Ανθία», εφημ. *Πάφος*, 7 Απριλίου 1933.

[5] ΑΚΕΛ, *Ιστορία του ΚΚΚ-ΑΚΕΛ: Από τις Αρχές του 20^{ου} Αιώνα μέχρι το 1981*, (αδημοσίευτο), ΚΕ ΑΚΕΛ, Λευκωσία 1985.

[6] Λεφκης, Γιάννης (1984) *Ρίζες*, Λεμεσός.

[7] Γραικός, Κώστας *Η εξέγερση του Οκτώβρη και το ΚΚΚ*, Λευκωσία, 1994. Ο κώστας Γραικός εργαζόταν ως αρχισυντάκτης της εβδομαδιαίας εφημερίδας Εργατικό Βήμα της Παγκύπριας Εργατικής Ομοσπονδίας- ΠΕΟ.

[8] Katsourides, Yiannos. *The History of the Communist Party in Cyprus: Colonialism, Class and the Cypriot Left*, I. B. Tauris, Λονδίνο 2014.

[9] Γραικός, Κώστας *Η εξέγερση του Οκτώβρη και το ΚΚΚ*, Λευκωσία, 1994, σελ. 28.